

# „Hiina eripärade“ peegeldused Hiina 20. sajandi folkloristika ajaloo käsitleluses

Ave Goršič

## SISUKOKKUVÕTE

Artiklis käsitletakse „Hiina eripärade“ kujunemist ja peegeldumist 20. sajandi Hiina folkloristika ajaloo uuringutes, asetades distsipliini arengu rahvusliku identiteedi, poliitika, „näo“ (*mianzi* 面子) ehk väarikuse ning kultuuripärandi mõistete pingevälja. Vaadeldakse, kuidas lääne ja Jaapani mõjul üle võetud folkloori ning rahvuse mõisteid kohandati Hiina ajaloolistesse, keelelistesse ja ideoloogilistesse oludesse ning kuidas folkloristikast kujunes ka Hiinas rahvusliku eneseotsingu ja poliitilise mobiliseerimise vahend. Peale selle käsitletakse mitme kultuurilise ja poliitilise pöörangu mõju folkloori mõtestamisele ja institutsionaliseerimisele. Artiklis näidatakse, et Hiina folkloristika ajalugu on tihedalt seotud püüdega taastada ja kujundada kollektiivset väarikust, määratleda hiinalikkust ning esitada seda nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt. Tänapäeva ja tuleviku kontekstis tõuseb esile vaimse kultuuripärandi poliitika, mis on andnud folkloristikale uue nähtavuse, kuid samas sidunud selle riikliku kultuuripoliitika, päranditööstuse ja identiteediloomega.

## MÄRKSONAD:

Hiina folkloristika, Hiina eripärad, distsipliiniajalugu, rahvuslik identiteet, vaimne kultuuripärand, kultuuripoliitika

**AVE GORŠIČ** *PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteadur. Peamised uurimisvaldkonnad: folkloristika ajalugu ja rahvaluule arhiivide ajalugu*

E-post: [ave.gorsic@folklore.ee](mailto:ave.gorsic@folklore.ee)

## ABSTRACT

### Reflections of “Chinese characteristics” in the historiography of twentieth-century Chinese folkloristics

The article examines the formation and representation of “Chinese characteristics” in twentieth-century studies of the history of Chinese folkloristics, situating the development of the discipline within the conceptual tensions among national identity, politics, saving “face” (*mianzi* 面子), and cultural heritage. It explores how the concepts of folklore and nation, adopted under Western and Japanese influence, were adapted to Chinese historical, linguistic, and ideological conditions, and how folkloristics in China likewise became a means of national self-reflection and political mobilization. The article also addresses the impact of several cultural and political turning points on the interpretation and institutionalization of folklore. It demonstrates that the history of Chinese folkloristics is intertwined with efforts to restore and shape collective dignity, to define Chineseness, and to present it both domestically and internationally. In the present and future context, the politics of intangible cultural heritage emerges as a key factor, granting folkloristics new visibility while simultaneously linking it to state cultural policy, the heritage industry, and processes of identity construction.

## KEYWORDS:

Chinese folkloristics, Chinese characteristics, history of the discipline, national identity, intangible cultural heritage, cultural policy

**AVE GORŠIČ** *PhD, Senior Research Fellow at the Estonian Literary Museum's Estonian Folklore Archives, with her main research areas being the history of folkloristics and the history of folklore archives.*

E-mail: ave.gorsic@folklore.ee

## Sissejuhatus

Folkloristika ajalugu käsitledes ei saa mööda vaadata folkloori ja kõikvõimalike identiteeti või rahvuslikkust käsitlevate aspektide eraldamatust seotusest riikliku ja poliitilise jõuäljaga. Nii moodustavad eetika, kultuur, rahvuslikkus, identiteet ja poliitika tiheda võrgustiku, ajaloos omavahel põrkudes, innustades, kannustades ja üht-teist maha tallates. Hiinat vaadeldes ei saa loomulikult mööda minna „eripärasid“ rõhutavatest poliitnarratiividest. Selle kõrval tekib küsimus, millises pingeväljas ja milliste eripärade kaudu on käsitletud Hiina folkloristika ajalugu täna-

päeval. Seega on „Hiina eripärad“ siin kasutusel ka distsipliinialoolise positsioneerimise viisina.

Distsipliiniajaloo uurijana olen kahtlemata seda meelt, et liiga lihtne on väljastpoolt tulla ja analüüsida sisseharjunud skeemidest lähtuvalt ükskõik millise riigi folkloristikat – ning teha sellest ennatlikke järeldusi. Enne kõike seetõttu olen käesolevas artiklis võimaluste piires toetunud rohkem Hiina (ja hiina päritolu) uurijatele ning vähem teiste autorite töödele. Teisalt võtan endale uurijajulguse, et leida Hiina folkloristika ajaloo käsitlustest jooni, mis aitavad selgitada, mida tähendavad eripärad Hiina 20. sajandi folkloristikas. Selge on see, et läänelikkust ei õnnestu siinjuures täielikult vältida, kuid alljärgnevalt püüan distsipliinialaloo tahke käsitleda siiski võimalikult aasialikust vaatenurgast.

## „Näo“ ehk väärrikuse<sup>1</sup> säilitamisest ja antagonismist

Uppumata liialt keelelisse ja mõistelisse rägastikku, tuleb alustuseks puudutada väärrikuse ja selle hoidmise alustalasid hiina kultuuris. Zuzanna Kopania on märkinud, et hiinlaste tugev side kommete, moraali ja traditsioonidega on püsinud käesoleva sajandini, seejuures on „oma näo säilitamine“ kui mõiste jõudnud näiteks inglise keelde just Hiinast (Kopania 2020: 55–57). Teine tähtis tegur väärrikuse taustsüsteemis on lääne mõtteviisist ja individualismist erinev kollektiivne kultuur ning siiani püsivad konfutsianistlikud eetikapõhimõtted. Lisaks laitmatu reputatsiooni hoidmisele mõjutab Hiinas hästi säilinud usundiline mõtlemine tugevalt nii igapäevasuhteid, ärikultuuri (Guo 2017: 411–413, 416–417) kui ka muid elusfääre. Tuginedes Viktor Korrovitsi ja Alver Aria (2019) tänuväärsele omakeelsele käsitlusele, võiks kaks peamist väärrikust puudutavat mõistet *mianzi* (面子) ja *guanxi* (关系) lühidalt kokku võtta järgmiselt: *mianzi* tähistab lääne mõistes sisemise enesetaju positsiooni ühiskondlikus kuvandis, mille abil luuakse oma sotsiaalset võrgustikku ehk *guanxi*’d. *Mianzi* omakorda põhineb *junzi* (君子) ehk eetilisel ja kõlbeliselt täiusliku isiksuse mõistel, kes kannab endas viit konfutsianistlikku põhiväärtust: inimlikkust *ren* (仁), kombeid *li* (禮), kohasust *yi* (義), tarkust *zhi* (知) ja usaldust *xin* (信) (Korrovits, Aria 2019: 54–55). Mõlemat põhimõistet on

<sup>1</sup> Arusaadavuse huvides kasutan erinevaid hiinakeelseid „näo säilitamist“ ja reputatsiooni käsitlevaid mõisteid ühise nimetaja „väärrikus“ all, mida tuleks selle teksti kontekstis mõista siiski mitmetahuliselt (terminoloogia lihtsustamisest vt ka Qi 2011: 285). Seejuures tuleb rõhutada, et näiteks Hiina-siseselt on sotsioloogilised väärrikuse-uuringud olnud keerukalt kolonialistlikud ja suhteliselt hilise ajalooaga (*samas*: 293–294).

käsitatud hiina kultuurile eriomase sotsiaalkultuurilise nähtusena. Tõsi on siiski, et üldisemalt on väärikus ja selle säilitamine universaalsed nähtused (Kopania 2020: 60, 63; Qi 2011: 281), kusjuures igas kultuuris on nende mõistete ring seotud oma kohalike erijoontega. Hiina kultuuri kontekstis aitab mure väärikuse säilitamise pärast ühtlasi hoida sotsiaalset harmooniat (Qi 2011: 291).

Sotsiaalse võrgustiku *guanxi* keerukust ja tähtsust on seejuures tugevalt toetanud valitsev poliitiline suhtumine, mille kohaselt on riigivälised jõud Hiina suhtes vaenulikud (Korrovits, Aria 2019: 65). Kirjandusuurija Zhang Longxi,<sup>2</sup> viidates Hiina kirjaniku ja esseisti Lu Xuni kirjanduslikule karikeeringle, on osutanud sellele, et hiina rahvuslik iseloom kannab endas vaenulikkust ja vastupanu kõige võõrapärase vastu. Kaugemas mõttes tugineb see konfutsianistlikule õpetusele, lähemas ajaloos aga kommunistlikele ideoloogiapõhimõtetele (Zhang 1992: 105–106). Antagonism ja kohalik eripära kajastuvad ka terminoloogias, mida Hiina folkloristikas kasutatakse.

## Lühidalt folkloristika terminoloogiast

USA-s elav Hiina folklorist ja mitme distsipliinialoolise töö autor Zhang Juwen on märkinud, et nagu mitmel teiselgi erialal, on ka Hiina folkloristikas 21. sajandil tehtud üleskutseid kasutada pigem kohalikke või rahvuslikke mõisteid (*bentu gainian* 本土概念). Selle taustaks on laiemas üleilmses kontekstis toimuv oma juurte ja rahvusliku identiteedi otsing. Nii on välisautorite mõisteid Hiinas ümber defineeritud või kohandatud, teisalt kasutavad Hiina folkloristid oma töödes näiteks ka uuritava pärimusrühma terminoloogiat (Zhang 2022a: 133–134), mis võib ühtlasi olla seotud kohaliku keele või dialektiga.

Nagu iga keele puhul, võib terminoloogia ka hiina keeles tekitada oma-jagu küsimusi. Esmalt tekkis semantiline, kuid ühtlasi ideoloogiline ja rahvusliku identiteediga seotud probleem Hiina folkloristika kontekstis esmakordselt 19. sajandil ja 20. sajandi algul, kui folkloori mõiste Jaapanist ja Euroopast üle võeti. Põhitermin, millele siin tähelepanu tuleb pöörata, on „folkloor“ (*minsu* 民俗 või *minsuxue* 民俗學). Uus probleemistik tekkis 1950. aastatel seoses poliitilise orientatsiooniga, kui lääne natsionalism ja vene rahvuslus mõjutasid „etnilise identifitseerimise“ (*minzu*

2 Hiina autoritele viitan traditsioonikohaselt perenimi eespool.

*shibie* 民族识别) mõistet – sel ajal hakati tunnistama, et Hiinas elab 56 eri rahvust. Küsimus tekib samade kirjamärkide kaudu väljendatud mõistetega „rahvus“ (*minzu* 民族), „etnilisus / etniline rühm“ (*minzu* 民族) ja hiinlased kui „rahvus“ (*minzu* 民族). Tänapäeval on Hiinas tugev tendents rõhutada hiina rahvuslikku identiteeti (ühtne Hiina rahvas). Just *minzu* kui „etno(se)-“ mõistest on seetõttu püütud Hiina kontekstis eemaldada. Ühest küljest on „etnograafia“ Euroopast üle võetud termin, mis seostub muu hulgas Euroopa kolonialistliku ja rassistliku ajaloo, teisest küljest ei vasta *minzu* otseselt euroopalikule arusaamale „etnosest“ ja tekitab seetõttu mõistesegadust. „Etno“-liite vältimiseks kasutatakse Hiina folkloristikas hoopiski mõistet „folkloreograafia“ (*minsuzhi* 民俗志). (Zhang 2022: 127–128, 137; Zhang 2022a: 2; Zhang 2018: 14–15).

Zhang Juwen on osutanud, et kirjamärk *min* 民 viitab tavakodanikele või lihtrahvale vastandina ametnikele *guan* 官. Min võib viidata sellisele alamklassile, keda ei klassifitseerita isegi mitte talupoegade hulka (*jianmin* 贱民), või ka neile, kes on talupojad või linnades elavad alamklassid (*pingmin* 平民) (Zhang 2022: 2). 1990. aastatel süvendati Hiina folkloristikas termini „rahvas“ (*min* 民) käsitlust, nähes seda edaspidi üldisema kategooriana. Keskenduti rohkem igapäevasele kultuurile ja kogukondadele, mitte enam klassipõhisele lähenemisele, eemaldudes nii ka klassi mõistest (Li 2015: 263). „Rahva“ määratlemise küsimused ei ole siiski Hiina eripära. Näiteks USA folklorist Alan Dundes on osutanud, et „rahva“ (folkloristlikus kontekstis *folk*) mõiste on ajalooliselt üsna mitmekihiline – seda on ennekõike 19.–20. sajandil määratletud sõltuvalt teistest mõistetest vastandina mõnele teisele elanikkonna rühmale. „Rahvas“ on traditsiooniliselt tähendanud elanikkonna alamkihti, kes esindab tsiviliseerimata, metsikut osa ühiskonnast ja keda iseloomustab ennekõike kirjaoskamatus. Dundes ise määratleb „rahvast“ kui mis tahes inimrühma, kellel on vähemalt üks ühine tunnus, seejuures pole tähtis, milline see tunnus on (Dundes 2002: 12, 17).

Mõned teised olulised terminid, mida tänapäeva Hiina folkloristikas kindlasti kohtab, on järgmised. Esiteks seesama oluline „Hiina eripära“ (*Zhongguo tese* 中国特色) – mõiste, mis on poliitikateadusest üle võetud, rõhutamaks tööka, et kasutatakse kohalikke, mitte välismaiseid mõisteid ja kontseptsioone. Teine mõiste on „kultuuriline teadlikkus“ (*wenhua yishi* 文化意识), mis on omakorda lähedalt seotud mõistega „kultuuri-line eneseteadlikkus“ (*wenhua zijue* 文化自觉). Hiina sotsiaal- ja huma-

nitaarteadustes kasutatakse ennekõike viimast mõistet, rõhutamaks teadlikkust Hiina kultuurilistest juurtest ja „Hiina eripäradest“ (Zhang 2022a: 135–136). Terminoloogilised nihked osutavad, et „eripärad“ seisnevad loomulikus õiguses nimetada ja raamida omamaist folkloristikat omadel tingimustel. Võiks ka öelda, et mõistete tõrjumine, vastuvõtmine ja kohandamine näitab distsiplinaarset *mianzi*'d, soovides Hiina folkloristikat esitada iseseisvana, mitte läänest ülevõetud koopiana.

## Folkloor ja ajalookirjutus

Nagu hiina folkloristid ise rõhutavad, peab Hiina folkloori või ka kultuuri mõista püüdes meeles pidama selle heterogeensust nii päritolu, suguluse, keelte ja dialektide kui ka polüteistlike usundite, praktikate ning mitmerahvuselisuse poolest. Seetõttu nähakse folkloori ka Hiinas identiteedi hoidjana (Zhang 2018: 2–3). Mitmekesisust on rõhutatud kui Hiina „eripära“, samas on tõsi, et mitmekesisus on oma eri tahkudes siiski omane kõikidele kultuuridele. Ka identiteet on teataval määral mitmekesine ja muutlik, seejuures jääb identiteet püsima ka sisemiste detailide muutuste korral (vt Dundes 2002a).

Erinevalt Eestist, kus väikesed rahvaluule erakogud olid teadaolevalt olemas 17.–18. sajandil, pärinevad Hiinas varasemad folkloori üleskirjutused juba 17. sajandist e.m.a – sellest ajast on leitud ennustuseluid, millele on graveeritud hiina kirjamärgid. Samuti leiab folkloori 6.–3. sajandi e.m.a klassikalistest tekstikogumikest, nagu *Kommete ülestähendused* (*Liji* 禮記), *Muutuste raamat* (*Yijing* 易經), *Laulude raamat* (*Shijing* 詩經), *Mägede ja merede raamat* (*Shanhaijing* 山海經). Need kogumikud on olnud ühtlasi eeskujuks edasisel folkloori kogumisel ja kategoriseerimisel (Zhang 2018: 2–7). Enamik varasemast üleskirjutatud folkloorist oligi laiali erinevates kirjanduslikes, ajaloolistes, geograafilistes, filosoofilistes, põllumajanduslikes ja muudes käsitlustes (Zhang, You 2019: 5). Folkloori olemasolu sellistes klassikalistes tekstides ei ole juhuslik — polüteistlikus Hiinas nähti folkloori ka eetiliste juhiste alusena.

Hiinas peetakse distsipliiniajaloo läbikirjutust muu hulgas folkloristika tähtsaks osaks (Zhang 2018: 10). Seetõttu tasub siinkohal vaadelda, kuidas folkloristika ajalugu Hiinas on kategoriseeritud. Hiina folkloristika rajajaks tunnistatud Zhong Jingwen (1903–2002) (Zhong 2009 [1998], viidatud Zhang 2018 järgi) on pakkunud ajaloolist jaotust näiteks Hiinat valitsenud keisridünastiate ja nendel põhinevate ajastute kaupa.

1) Qini riigi (3. sajand e.m.a) eelne aeg, „saja mõttekoolkonna“ hiilgeaeg ning konfutsianismi ja taoismi sünniaeg. Konfutsius (551–479 e.m.a) seostas müüte inimajalooga, eraldades inimesi loomadest eetiliste sidemete põhjal (vennalikkus, peresidemed, naise allumine mehele jne). Tema järgija Xunzi (325–238 e.m.a) arendas ideed, et folkloor (*su* 俗) pole mitte ainult väikeste või perekondlike rühmade, vaid terve riigi ühendaja; Xunzi õpilane Han Feizi (275–233 e.m.a) järeldas omakorda, et muutuvad traditsioonid on aluseks ühiskondlike reeglite muutustele — siit pärineb ka põhiidee, et on olemas „suur ühtsus“ või „ühtsus erinevustes“ (mis kahtlemata toetab ka praegust ühe Hiina poliitikat). Taoistlik vaade folkloorile omakorda tõdeb, et seda on vaja inimeste loomusele, et nad saaksid nautida olemasolevaid kombeid spontaanselt elades, pakkudes sel viisil vabadust konfutsianismi rangusest.

2) Hani, Wei ja Jini riikide ajal (3. sajand e.m.a – 5. sajand m.a.j) koostati folkloorist mitu käsitlust. Selleks ajaks jõudis Hiina budism, mis lisas igapäevaelule rohkem rituaalsust ja seletusi. Nii eksisteerisid kolm filosoofiasuunda — konfutsianism, taoism ja budism — edaspidi kõrvuti ja osaliselt läbipõimununa. Ajaloolase Sima Qiani (u 145–86 e.m.a) järgi on ajalugu seotud folklooriga, kuid ei ole sellega samaväärne. Nii kogus ta müüte ja muistendeid ajalooliste andmete täienduseks. Sellega rajas ta väga pika ajalookirjutuse traditsiooni, mis hõlmas ka folkloori. Taoline ajaloo ja folkloori seostamine on jätnud jälje nüüdisaegsele Hiina folkloristikale, olles lääne, sealhulgas Eesti folkloristika perspektiivist pigem erandlik. Folkloori talletuste, täpsemalt folkloreograafia (*minsuzhi* 民俗志) näideteks on kohalikud kroonikad, näiteks maakonnaajaloo (*xianzhi* 縣志) või piirkonnaajaloo (*difangzhi* 地方志) üleskirjutused. Tähtis näide on mõtleja ja filosoofi Wang Chongi (u 27–97) teos *Kaalutlused* (*Lunheng* 論衡), kus ta käsitles folkloori kui reaalsest elust lähtuvat ja ajaloo kontrollitud nähtust ning kritiseeris selle kasutamist poliitilistel või moraalsel eesmärkidel. Teiseks näiteks on Jini riigi ajal tegutsenud õpetlase Guo Pu (276–324) kommentaarid *Mägede ja merede raamatule* (*Shanhajing* 山海經), mis aitasid säilitada ja arendada Hiina mütoloogiat, mõjutades märkimisväärselt nii Hiina kui ka laiemalt Ida-Aasia kultuuri.

3) Tangi ja Songi riikide ajal (7.–13. sajand) kajastas folkloor põllumajandusühiskonna igapäevaseid ritualiseeritud norme, algas kristluse ja islami sissetulek, leiutati paber ning trükikunst. Sellel perioodil avaldati kolm tähtsat entsüklopeedilist koguteost: *Kunstide ja kirjanduse klassifitseeritud kogumik* (*Yiwen leiju* 藝文類聚), mis pandi kokku õpetlase Ouyang

Xuni (557–641) juhtimisel, *Taipingi ajastu keiserlikud lugemised* (*Taiping Yulan* 太平御覽) ja *Taipingi ajastu ulatuslikud ülestähendused* (*Taiping Guangji* 太平廣記), mis mõlemad koostati õpetlase Li Fangi (925–996) juhtimisel. Populaarne imemuinasjutt *Saatusest määratud naine* (*Ding-hundian* 定婚店, jututüüp ATU 930A) on kirja pandud kogumikus *Taiping Guangji*. Hiina versioon *Tuhkatriinu* imemuinasjutust (*Yexian* 葉限, jututüüp ATU 510A) on esimest korda üles kirjutatud Duan Chengshi (803–863) raamatus *Mitmesugused palad Youyangist* (*Youyang zazu* 酉陽雜俎). Tolleaegsetes imemuinasjuttude üleskirjutustes tuleb muu hulgas ette selleks ajaks Hiinas juba juurdunud budistlikke motive. Linnafolkloori on esimesi kordi üles märgitud ajalookogumikes, nagu Tangi õpetlase Wei Shu (?–757) koostatud *Kahe pealinna uued kroonikad* (*Liang-jing xinji* 兩京新記) ja Põhja-Songi õpetlase Meng Yuanlao (1103?–1147?) koostatud *Idapealinna luksuse unenägu* (*Dongjing menghualu* 東京夢華錄). Lõuna-Songi ajast pärinevad Nai Dewengi pseudonüümi taha peituva autori umbes aastal 1235 koostatud *Pealinna hülguse ülestähendused* (*Ducheng jisheng* 都城紀勝) ning sama perioodi õpetlase Wu Zimu aastal 1274 koostatud *Mälestused endisest pealinnast* (*Menglianglu* 夢梁錄).

4) Mongolite valitsetud Yuani riigi, sellele järgnenud han-hiinlaste Mingi ja 17. sajandil võimule tulnud mandžude Qingi keisririikide ajal (1271–1911) kasutati rahvapärimust valgustamise ja hariduse vahendina. Seda eriti Mingi dünastia ajal, mil hiinlased tutvusid jesuiitidest misjonäride kaudu 16. ja 17. sajandil esimest korda lähemalt läänemaailmaga. Endiselt tähtsad olid ka regionaalsed kroonikad. Näiteks Mingi keisririigi kindral ja hilisem kaitseminister Xiao Daheng (1532–1612) kirjutas raamatu *Mongoli folkloori ülestähendused* (*Yisuiji* 夷俗記), mis jäi ainsaks kirjalikuks allikaks mongoli rahvapärimuse kohta kuni 20. sajandini. Selliseid regionaalseid ülevaateid kirjutati teisigi. Mõnevõrra tihedamalt sidus eliiti ja alamklasse tava panna toonastes kogumikes ja kroonikates kirja palju näiteid keelest: ütlustest, kohalikust slängist jne (Zhang 2018: 2–7).

Hiina folkloristika ajalugu on jaotatud ka teisiti: 1) kujunemisaastad 1918–1937; 2) arenguaastad 1949–1966; 3) taastamisaastad 1976 – tänapäev (Xing 2016: 415–428, viidatud Zhang 2018: 9 kaudu). Samuti on distsipliini kujunemist jaotatud kahte suurde lainesse: 1) folklooriilikumise ja varase folkloori uurimine 1919.–1940. aastatel ning 2) Hiina eripäradega folklooriteooriate loomine aastatel 1950–2000. Selle jaotuse esimestel kümnenditel tegeldi rahvapärase kirjanduse kogumike ja rahvusvähemuste suulise

kirjalikkusega. 1970. aastate lõpust alates oli uuesti võimalik avaldada folkloristikaalaseid töid ning oma mõju avaldas taas maailma folkloristika (Wang 2003: 342, viidatud Zhang 2018: 9 kaudu). Wang Wenbaod (Wang 2003: 344–345) summeerides tõstab Zhang Juwen esile, et ajaloos on traditsioone ja folklooritekste kasutatud poliitilise jõu ning sotsiaalse harmoonia tugevdamiseks. Folkloori on kogutud kui individuaalset praktikat, aga seda on ka institutsionaliseeritud. Mis siinkohal kõige tähtsam — folkloori on kasutatud sotsiaalseks ja kultuuriliseks integreerimiseks, kuni selleni, et luua distsipliini „Hiina eripäradega“ (Zhang 2018: 9).

## Uut Hiinat otsides

Hiinas nagu mujalgi mõjutasid folkloristika algust 19. sajandi rahvusliku liikumise lained. Hiinlaste mõtteviisi suunasid paljuski 19. sajandi esimesel poolel oopiumisõdades saadud kaotused ning neile järgnenud edasised sõjad, sh Jaapani keisririigi okupatsioon 1930.–1940. aastatel ja maailmasõdade tagajärjed. Seetõttu nimetatakse seda perioodi Hiinas alanduste sajandiks. Kaotused ja alandustunne seostuvad aga otseselt väärrikuse kaotamisega. Arvestades seda, kui sügavale on väärrikuse olemus kinnistunud Hiina kultuuri, ei ole imekspandav, et nn alanduste sajandit rõhutatakse Hiina kontekstis siiani. Hiinasse jõudsid sel ajal mõisted rahvusest, rahvuslusest, etnoloogiast, folkloorist jne. Samas tekkis 20. sajandi algul Hiinas tugev vastupanu keisrivõimule ning koloniaalvõimudele ja tekkis vajadus leida endale uus kultuuriline „nägu“.

Kirjandusteaduses on läänes tekkinud (teadus)teooriate jõudmist Hiinasse kirjeldatud ka kui „krabamist“: on võetud üle see, mida on peetud Hiina kontekstis tähtsaks, jättes kõrvale muu ja hoides paralleelselt alles antagonistlikku hoiakut „ärakrabatu“ suhtes (Zhang 1992: 107–109). Hiinas püüti 19.–20. sajandi vahetusel korduvalt leida „rahvuslikku olemust“, et luua tõeliselt uut, tänapäeva Hiinat. Qingi aegne eliit hoidis püsivalt kinni Hiina klassikalistest õpetustest, integreerides sinna lääne sõjalist ja tööstustehnoloogiat (Wu 2015: 12). Hiina intellektuaalid, kes olid mõjutatud Euroopa ning Jaapani teadusest, kuid teisalt sügavalt pettunud lääne imperialismis, nägid rahvapärimustes pääseteed Hiina jaoks. Seega laenati ehk „krabati“ lääne folkloristikateadmised, mugandati need kohalikele oludele vastavaks ja asuti rahvusliku relvaga Hiina identiteeti päästma — see pidi olema midagi, mis erines teistest rahvustest (Gao 2015: 8–9).

Nimelt kerkis keset järjekordset poliitiliste rahutuste perioodi 1910.–1920. aastatel Hiinas esile tugevalt rahvusromantiline mõtlemine. Neil küm- nendeil hakati ümber hindama ja kritiseerima varasemaid kultuurilisi väärtusi, mis tõstsid ennekõike esile eliitkultuuri ning vältisid käsitlemast alamklasse, valdavalt talupoegi. Alamklasside uurimine sai nüüd teadlas- tele värskete ideede allikaks. Hiina rahvuslaste seas sai tuntuks üleskutse „rahva sekka minek“ (*dao minjian zu* 到民間組), mille saatel mindi maale rahvast harima (Zhang, You 2019: 7) ning mis põhimõtteliselt tähistab ka folkloristlikke välitöid. Samal ajal leidis aset veel teinegi suundumus, mille eesmärk oli leida uus rahvapärane kirjalik eneseväljendus (*baihua yundong* 白話運動), vastandudes traditsioonilisele eliitkultuurile hiina klassikalistes käsitlustes. Rahvapärases keeles esitatud rahva(lik) kir- jandus kajastas piisavalt hiina vaimu ja aitas luua uut kultuurilist iden- titeeti (Zhang, You 2019: 7–8). Lisaks oli folkloor miski, mis andis „näo“ ehk väärikuse enamikule rahvastikust, kes oli vaesem ja harimatam kui eliit. Ei ole vähetähtis, et selsamal perioodil püüti leida ühtsust ja selgust ka kasutatavas keelestandardis (Gao 2020: 169).

Mõlemad kultuurilised dünaamikad moodustasid koos nn uue kultuuri lii- kumise, mis eelnes ajalooliselt tähtsale Neljanda Mai liikumisele. Viimane algas 4. mail 1919. aastal Pekingis aset leidnud tudengite protestimarsist, mille põhjustas Hiina valitsuse nõrk reaktsioon Versailles' rahulepin- gule. Leping seadis paika Hiinale ebasoodsad tingimused (nt Saksamaale kuulunud kontsessioonialad anti Jaapanile ning Hiina seisukohtadega ei arvestatud). Tegu oli laiemalt imperialismivastase kultuurilis-poliitilise liikumisega, mis õhutas rahvusluse ja populismi tõusu Hiinas (Zhang, You 2019: 8).

1914. aastal tutvustas folklorist Zhou Zuoren (1885–1987) Jaapani folklo- ristika eeskujul Hiinas terminit „folkloor“ ehk *minsuxue* 民俗學. Paljud Hiina folkloristid õppisid eriala Jaapanis ja olid sealsest folkloristi- kast tugevalt mõjutatud, muu hulgas võeti sealtkaudu üle ka kultuuride ellujäämisteororia (Zhang 2018: 8; Zhang, You 2019: 1, 8, 20). 1915. aastal asutati ajakiri *La Jeunesse* ehk *Uus Noorus* (*Xin qingnian* 新青年), millel oli oma osa mainitud uue kultuuri liikumises ja folkloristika kui distsip- liini tõusus.

1918. aastal avaldati väljaandes *The Beijing University Daily* üleskutse koguda ballaade ja rahvalaule. Seda sündmust nähakse Hiina tänapäevase folkloristika ühe alguspunktina: siit edasi arenes rahvalaulu-uuringute

liikumine (*Geyaoxue yundong* 歌謠學運動), mis sai pisut hiljem omakorda mõjutusi 4. mai poliitilistest sündmustest ja selle järellainetustest. Rahvalaulude kogumise üleskutse mõjul asutati 1922. aastal Pekingi Ülikoolis ajakiri *Rahvalaulude nädalaleht* (*Geyao Zhoukan* 歌謠周刊), mille eesmärk oli teha kuuldavaks tavakodaniku hääl ning arendada rahvuspoetikat. Sel moel püüti esile tõsta sotsiaalseid probleeme, millele eliid seni tähelepanu ei olnud pööranud (Li 2015: 259, 261; Zhang 2018: 8). On oluline ära märkida, et ajakirja asutanud teadlased esindasid erinevaid teadusharusid ning folkloorile anti ideoloogiliselt positiivne väärtus (Zhang, You 2019: 8).

Ajakirja ilmumine tagas, et lugeda oskavad hiinlased ei saanud oma folkloori enam eirata. Kõik ei võtnud ajakirja tegevust siiski hästi vastu. „Koledate“ rahvalaulude avaldamine põhjustas ühiskonnas paraja laine-tuse. Laulude avaldamisele oponeerisid peamiselt konservatiivsed teadlased, kes nägid end moraalsete põhimõtete kaitsjatena. Nende meelest ei olnud rahvalaulud kunagi olnud osa Hiina kultuuripärandist (Gao 2015: 12) ning nad ei tajunud rahvalaule ühiskondlikus kuvandis piisavalt väärikana, et need võiks olla uue Hiina sisuks või „näoks“.

1925. aasta oli folkloristikas märgiline. Hiina oli poliitiliselt killustatud ja seal möllas kodusõda. Lõuna-Hiina oli Rahvuspartei ehk Kuomintangi kontrolli all, Põhja-Hiina oli aga jagunenud omavahel tulitsevate sõjapealike võimkondadeks. Rahvalaulu uurimise selts ja rahvalaulude ajakiri lõpetasid oma tegevuse Pekingis ning rahvaliku kirjanduse uurimisega liiguti geograafiliselt lõuna poole. Hiina folkloristika veel üheks alguspunktiks loetaksegi aastat 1927, kui Sun Yat-Seni Ülikoolis Guangzhous Guangdongi provintsis asutati Folkloori Selts. Sun Yat-Seni Ülikool jäi Hiina folkloristika keskuseks kuni 1934. aastani.

Enne teist maailmasõda oli folkloor Hiinas mitte ainult uurimisobjekt, vaid ka viis rahvustunde ning sotsiaalsete muutuste õhutamiseks. Folkloristide huviväljas olid lühivormid, rahvalaulud, ballaadid, müüdid, rahvajutud, rahvausund; lisaks võeti mujalt maailmast üle mitmeid teooriaid ja metodoloogiaid. Seejuures tehti Hiinas juba 1930. aastatel üleskutseid laiendada folkloristika piire sotsioloogilisemas ja urbanistlikumas suunas. Eri sõdade tulemusel liikus enamik akadeemilisest teadlaskonnast lõuna poole, kus etnilisi rühmi sel perioodil küll ei käsitletud, kuid kultuurilisi teemasid sai uurida vabalt. Põhjapoolsetes piirkondades, mida kontrollis Kommunistlik Partei, iseloomustas uurimistegevust ka Eestis tuttav nõu-

kogulik lähenemine — folkloristika tõiseks sisuks oli töölisfolkloor ja töölistmisse käsitlev rahvalik kirjandus (Yue 2019: 34; Zhang 2018: 8–9).

1937. aastal peatus kogu folkloristikaalane tegevus teise Hiina-Jaapani sõja puhkemise tõttu. Hiina folkloristid jagunesid kolmeks: Jaapani kontrolli all olevaks väikeseks rühmaks, Rahvuspartei kontrolli all olevas piirkonnas Edela-Hiinas tegutsevateks teadlasteks ning Kommunistliku Partei kontrolli all olevas Hiina kesk- ja loodeosas töötavateks folkloristideks. Kommunistide käe all koguti rahvalikku kirjandust ja rahvakunsti eesmärgiga vormida neist rahvuslusest kantuna sobiv „produkt“ Jaapani vastaseks propagandaks (Gao 2023: 49).

Kommunismist mõjutatud folkloristika algusajad Hiinas ulatuvad 1930. aastatesse, kui kompartei mõju all olevates provintssides algatati uue kirjanduse ja kunsti liikumine. Tegelikult kasutas Punaarmee folkloori ära juba 1920. aastail, kui nende nn agitgrupp rikastas propagandaloenguid Punaarmee sõdurilaulude ja rahvalauludega ning partei nõudel levitati sõdurite seas innukalt revolutsioonilist folkloori. Hilisema Hiina Rahvavabariigi asutaja ja juhi Mao Zedongi (1893–1976) kommunistlikud põhimõtted määrasid paljusi folkloori ja folkloristika positsiooni. Mao nägi folklooris vahendit klassivahede kaotamiseks. Tema silmis polnud Hiinas ühtset uut kultuuri tekkinudki ning vaja oli uut valgustusliikumist. Kompartei pidi kontrollima kogu kultuurilist tegevust, kirjandus ja kunst teenima vaid revolutsioonilisi huve ning kultuuriinimesed saadeti poliitellimusi täitma, sh maale rahvast harima. Folkloristika oli komparteile mugav propagandavorm ning revolutsioonilises liikumises tõusid esile rahvalaul, traditsiooniline *yangge* (秧歌) (Põhja-Hiinast pärinev rahvalik etendus laulude ja tantsudega, kus esinesid vaid mehed ning mis oli seotud Hiina uue aasta ja eriti uusaastapidustusi lõpetava laternafestivaliga nii linnades kui ka külates) ning poliitiliselt ümberkujundatud jutuvestjate traditsioon (Gao 2023: 50–56).

Kokkuvõttes oli tegu perioodiga, mil Hiina folkloristid vaatasid esialgu palju väljapoole, rakendades Läänest ja Jaapanist õpitut, kuid hoides samas alal vastuseisu kõigele võõrale. Kui rahvusliku liikumise ja poliitika mõjud folkloristikale on maailmamastaabis teadaolevalt üsna tavalised, siis igasugustest mõju- ja jõujoontest jäi Hiina folkloristikat edaspidi mõjutama kaks põhilist ideoloogilist aspekti – klassipõhine kahekultuuriline nägemus ja folkloristide teaduslik-aktivistlik roll (Li 2015: 250, 260). Ehkki põlvkonna jagu Hiina teadlasi püüdis maha lõhkuda Qingi-aegseid

klassipiiranguid ja luua rahvuslikku ühtsust, ei õnnestunud see neil täielikult. Folkloristikat vedasid sel ajal peamiselt teiste erialade teadlased, kes tahtsid rahvast päästa ja valgustada, süüvimata seejuures piisavalt folkloori. Uue Hiina visioon põhines abstraktsel igatsusel parema tuleviku järele ning folkloristika kui distsipliin oli omajagu fookusest väljas (Gao 2023: 61–62).

## Folkloristika Hiina Rahvavabariigis

Dundes on osutanud, et marksistlikud folkloristid mõistsid „rahvast“ nii maa- kui ka linnarahva, nii talupoegade kui ka töölisena. Rangelt marksistliku teooria järgi on rahvas samastatud rõhutud alamklassiga ning rahvaluule on klassivõitluse relv, kuna rahvaluules tõepoolest kajastub nii sotsiaalne ebavõrdsus kui ka protest (Dundes 2002: 19).

Hiina Rahvavabariigi loomise järel 1949. aastal oldi suuresti mõjutatud Nõukogude Liidu standarditest. Muuhulgas hakati Nõukogude Liidu eeskujul eristama rahvusi, millest han-hiinlased on suurimad. Uue suundumuse kohaselt oli Hiina nüüd paljurahvuseline riik, kus elas 56 vennasrahvust ning tekkis arusaam mitmerahvuselisusest ühe riigi sees. Ametliku ideoloogia järgi võisid folkloristid käsitleda peamiselt rahvalikku kirjandust ning see lükati hiina kirjanduse alamkategoriaaks (Zhang, You 2019: 11–12). Akadeemiliselt meelestatud rahvuslik folklooriliikumine lakkas: käputäis folkloriste põgenes ja jätkas tööd näiteks Hongkongis või Taiwanil. Need, kes jäid, töötasid nüüd marksistlike põhimõtete järgi ja kompartei range pilgu all (Gao 2023: 50).

Iseseisva teemana uuritav rahvalik kirjandus kui töölismasside suuline looming lähtus nõukogude vene eeskujust. Muud rahvakultuuri aspektid grupeeriti ühisnimetaja „folkloor“ alla ning neid kritiseeriti ja isegi keelustati ideoloogiliselt. Kultuurirevolutsiooni aastail (1966–1976) said nii folkloor kui ka näiteks antropoloogia kapitalistliku imperialismi tööriistadena negatiivse varjundi ning teadus- ja õppetöö lakkasid. Folkloristika ajaloo seisukohast on seda perioodi nimetatud katastroofiks ning folkloristid, kes siiski veel tegutseda said, liikusid kirjandusteaduse või etnoloogia alla. Samasugune puhastustöö käis kogu hiina traditsioonilise kultuuri kallal. Kultuurirevolutsiooni aastad panid pea kõik hariduses ja teaduses seisma (Zhang, You 2019: 12–13; An, Yang 2015: 275, 278) ning akadeemiliste uuringute avaldamine sai võimalikuks alles pärast kultuurirevolutsiooni lõppu 1977. aastal (Zhang, You 2019: 13).

Sel märkimisväärselt revolutsioonilisel kümnendil omandas ka „näo“ ehk väärikuse mõiste täiesti uue tähenduse. Kuna haridus- ja teaduselu seiskus, soodustati ühiskonnas kirjaoskamatus ja põlati haridust. Nii koguti endale väärikust kooli vältides, punavalvuritega<sup>3</sup> (*hong weibing* 红卫兵) ühinedes ning intellektuaale taga kiusates. Taoline väärikus viis hinnangute kohaselt riigi kaosesse ning hävitas nii sotsiaalse õigluse kui ka noorte huvid (nt Qi 2011: 291). Folkloristikat silmas pidades toimus paradoksaalne nihe: see, mis varem aitas rahvuslikku väärikust taastada, oli ühtäkki tagurlik ja poliitiliselt ohtlik. Folkloristika vaatepunktist on kultuuri revolutsioonil ja hariduse mahategemisel veel teine tahk — traditsioonide rangel keelustamisel ei hukku kõik traditsiooni elemendid, nii nagu traditsioonide pingsast elushoidmisest hoolimata ei pruugi need tingimata püsima jääda (Zhang 2022a: 43–44). Nõnda säilisid mitmed varasemad folkloorikihid, mis elavad edasi ka 21. sajandil, sest kiireteks traditsioonisesteks muutusteks (ka hariduse ja teadmiste taastamise mõju on teatavasti pikaajaline) ei olnud pinnas soodus.

## „Kevade“ laines 21. sajandi folkloristikasse

Mao Zedongi surma järel 1976. aasta septembris sai poliitilises võimuvõitluses uueks Hiina juhiks Deng Xiaoping (1904–1997). Erinevalt mõnest oma rivaalist seadis tema keskmesse mitte Mao isikukultuse, vaid partei ning riigi seisakust väljatoomise, mida on nimetatud ka „Hiina eripäradega sotsialismiks“. Deng võimaldas tekkida sotsialistlikul turumajandusel ning reformis põllumajandust, tööstust, teadust, tehnoloogiat ja riigikaitset. Kuna kultuuri revolutsiooni pärandiks oli nn kadunud põlvkond, soodustas Deng noorte harimiseks mitmete programmide ja kursuste loomist ning välismaal õppimist. Samuti rehabiliteeris ta paljusid ametnikke ja intellektuaale, tagades seega oma reformide läbiviimiseks oskustega töötajaskonna (Keo 2020).

Suur reformide ja avanemise poliitliikumine mõjutas loomulikult ka folkloristikat. 1978. aastal saatis tosinkond hiina folkloristi Hiina Sotsiaalteaduste Akadeemiale kirja ettepanekuga taastada Hiinas folkloristika akadeemilise distsipliini staatuses ning see palve rahuldati. 1983. aastal loodi uuesti ka akadeemiline selts — Hiina Folkloristika Selts (Zhang 2018: 8). Need sammud kinnitasid ametlikult folkloori väärtust („nägu“)

3 Mao Zedongi kultuuri revolutsiooni toetuseks loodud keskkooli- ja üliõpilaste paramilitaarne liikumine aastatel 1966–1968, mis paistis silma „kontrevolutsiooniliseks“ tembeldatud ilmingute jõhkra hävitamisega. (Wikipedia).

hiina kultuuri moderniseerimise ja patriotismi raamistikus ning folkloristika tuli kirjandusteaduse hõlmas ülikoolidesse õppeainena tagasi. Uuringute raskuspunkt liikus külaelanike käsitlemiselt rahvale ja inimestele üldisemalt; ajaloolise suunitluse kõrval hakati käsitlema tänapäevaelu ning eraldiseisva teadusharu asemel rõhutama interdistsiplinaarsust. Seda perioodi kutsutakse „hiina folkloristika kevadeks“ (Zhang, You 2019: 14). Folkloristid ei olnud enam piiratud ühedimensiooniliste teemadega, nagu klassivõitlus ning revolutsioonilised konfliktid rahvajuttudes ja -lauludes jne. Tasapisi lubati üle maa hakata jälle viljelema rahvatraditsioone (An, Yang 2015: 277, 278). Ühtlasi oli see aeg, kui folkloristikasse tuli järjest rohkem naisuurijaid, meesuurijaid jäi suhteliselt vähemaks ja abstraktne „naine“ uurimisobjektina muutus üha individualiseeritumaks folkloorikandjaks (Wang 2019: 67, 69).

Kõik ei olnud siiski sujuv ja sile – nn rahvalik kirjandus (*minjian wenxue* 民間文學) oli tähtsa uurimissuunana seni pikalt olnud kirjandusteaduse alamdistsipliin. Folkloor (*minsuxue* 民俗學), mis on olemuselt laiem kui vaid rahvalik kirjandus, oli aga uurimissuund rahvaliku kirjanduse all (nn juured okste asemel). 1997. aasta reformidega pöörati senine suhe vastupidiseks: folkloristikast sai kõrgema taseme distsipliin nüüd juba sotsioloogia alluvuses ning rahvalik kirjandus jäi üsna ebamääraseks uurimissuunaks. Selline olukord on põhjustanud Hiina folkloristide seas omajagu vaidlusi. Kuna väidetavalt jäeti õigel hetkel oma eriala piisava täpsusega määratlemata, oli osa teadlasi mainitud poliitiliste ümberkorralduste tõttu sunnitud oma töösuunda muutma või jäid hoopis töötuks (An, Yang 2015: 276–277).

1980. aastatel algatas kultuuriministeerium riigi tasandil projekti kolme suure kogumiku koostamiseks: *Hiina rahvajuttude kogumik* (*Zhongguo Minjian Gushi Jicheng* 中国民间故事集成), *Hiina ballaadide ja laulude kogumik* (*Zhongguo Geyao Jicheng* 中国歌谣集成) ning *Hiina vana-sõnade kogumik* (*Zhongguo Yanyu Jicheng* 中国谚语集成). Kokku anti välja 4000 köidet, mis avaldati 2009. aastal (Zhang 2018: 8). Eesmärk oli neid žanre igast provintsist süstemaatiliselt koguda ja talletada. Hoolimata ideoloogilisest varjutusest väärtustatakse neid kogumikke ja arhiivimaterjale akadeemiliselt üsna kõrgelt. See suuremahuline antoloogiatega koostamine oli ka aluseks vaimse kultuuripärandi kontseptsiooni (ICH, *Intangible Cultural Heritage*) tutvustamisele, kui see mõiste 2003. aastal Hiinasse jõudis. See ei mõjutanud mitte üksnes folkloristikat (Zhang, You

2019: 15; Zhang 2022a: 23), vaid haaras ühiskonda nii jõuliselt, et seda on nimetatud suisa „pärandipalavikuks“ (Zhang, L. 2019: 146). Veel väärrib mainimist, et peaaegu samal ajal valmis kuueosaline mastaapne *Hiina rahvakultuuri ajaloo* käsitus (*Zhongguo minsushi* 中国民俗史) (Zhong, Xiao 2008).

Hiinas on liigutud maoistlikust maapiirkondade ja traditsioonide rakendamisest kommunismi teenistusse ning sellega kaasnenud piirangutest, 1980. aastate maapiirkondade vaesumisest ja sajandivahetuse ruraalsuse põlgusest maaelu idüllilise romantiseerimiseni. See on omakorda aidanud kaasa kohalike traditsioonide taaselustumisele, mis on muutunud nii sissetulekuallikaks kui ka identiteedi kandjaks (Wu 2015: 14–19). Hiina kontekstis langes vaimse kultuuripärandi poliitika omaksvõtt kokku majandusbuumist ajendatud oma kultuuri ja pärandi taasavastamisega, mis omakorda toetas rahvusliku enesekindluse kasvu. Vaimse kultuuripärandi kontseptsiooni ja selle reeglistikku on kohandatud sisevajadustest lähtuvalt, arendades selle kaudu välja oma eripärasust ning tõdedes, et oma juurte otsimine, nostalgia ja natsionalism võivad käia käsikäes linnaastumise, globaliseerumise ja tehnoloogiliste arengutega (Zhang 2022a: 28–29, 35, 194; Zhang, L. 2019: 147). Oma osa on siin folkloristidel endil, kes kuuluvad mitmesugustesse kultuuripärandi üle otsustavatesse komisjonidesse. Negatiivse küljena tõi vaimse kultuuripärandi mõiste jõudmine Hiinasse kaasa olukorra, kus kultuuripärandipoliitikat ja sellega kaasnevat propagandat rakendatakse tunnustuse saavutamise nimel jõuliselt ülalt alla, tõrjudes kõrvale kohalikud kogukonnad, nende elukorralduse, elukeskkonna ja hääle (Zhang, L. 2019: 170), nõrgestades seeläbi kogu väärtusliku pärandkeskkonna traditsioonide kihistusi ja pikaajaliselt väljakujunenud konteksti.

Hongkongi päritolu teadlane Wu Ka-ming on paljude välitööde põhjal tõdenud, et hilissotsialistlikus Hiinas on rahvapärимusest saanud poliitilistel eesmärkidel ümber töötatud, turunduslikult pakendatud ja kultuuripärandi nimekirja kandmiseks sobivalt esitletud nähtus. Kohalikke traditsioone kasutatakse nii külaelanike identiteedi loomiseks kui ka kogukonna kujundamise eesmärgil. Usundirohkkest kultuurist on saanud kohaliku majanduse käivitaja, mida mõjutavad linna ja maa sotsiaalsed erinevused ning hirm, et kõikehõlmav kapitalism võib viia rahvuskultuuri ja -identiteedi hääbumiseni (Wu 2015: 6–8, 21). Nii kasutatakse pärandkultuuri, et luua läänele mõistetavas raamistikus „nägu“ Hiinast. Kuna väärrikus on seotud mitme tasandiga nii personaalselt kui ka laiemas sot-

siaalses võrgustikus, ei jäta identiteedimuutused kogukonnas vaimset mõjutamata ka individuaalse väärikuse ehk „näo“ tasandit. Tänapäeva Hiina ühiskond, sealjuures ühe lapse poliitika mõjul, on märksa individualistlikum ja nartsissistlikum kui traditsiooniliselt võiks eeldada (vt Xu, Hamamura 2014). Teisalt on osutatud, et kultuuripärandi kontseptsiooni jõudmine Hiinasse on viimase paarikümne aasta jooksul aidanud leevendada mõningaid mentaalseid traumasid ja tugevdada kultuurilist eneseteadvust võrreldes olukorraga sajand tagasi, kui Hiina oli nii lääneriikide kui ka Jaapani võimu all ning moderniseerimise laines keelati mitmed kohalikud traditsioonid. Selles valguses on tänaseks näiteks rahvausundit hakatud nägema väärtustatava pärandina, mitte enam ebausuna (Zhang 2022: 45–46).

Ühelt poolt annab vaimse kultuuripärandi kontseptsioon folkloori uurimiseks hea rahastusvõimaluse, kuid teiselt poolt on see hakanud Hiinas mõjutama üsna tugevalt seda, mida ja kuidas uuritakse ning milliste programmide ja nimetuste all folklooriloenguid peetakse (Zhang 2018: 14, ka Zhang, You 2019: 16). Põhimõtteliselt on folkloristidel tõesti avanenud võimalus pöörduda uurimisteedadega tagasi külade ja kogukondade juurde (nt Li 2015: 263), kuid kuna kogukondade kaudu määratletakse hiinalikkusele olulist väärikust ehk oma „nägu“, on folkloor ja selle käsitlemine siingi oluliseks vahendiks sotsiaalse harmoonia säilitamisel ning enesetaju kinnitamisel.

„Hiina eripärad“ kajastuvad tänapäeva folkloristikas eeskätt sellest vaatenurgast, mis seostub Hiina järkjärgulise avanemisega maailmale alates 1980. aastatest. Kui varasematel kümnenditel kuni 1980.–1990. aastateni välja nähti Hiinas folkloori nii sisemiste hoiakute kui ka välismõjude tõttu millegi negatiivse ja tagurlikuna, siis 20. sajandi viimastel kümnenditel hakkas see muutuma „eripäraseks“ ning „traditsiooniliseks“ positiivses mõttes. Üha enam vaadati jälle rahvusvahelise kogukonna poole: loodi kontakte Jaapani, Soome, USA kolleegidega, avaldati ühiskogumikke ja korraldati ühiskonverentse. Selle käigus hakati otsima iseennast ja Hiina folkloristika eripära võrreldes muu maailma folkloristikaga.

Väidetavalt on Hiina folkloristid ühtlasi eemaldumas kolonialismi ja rassismiilmingute mõjul kujunenud varasemast rahvuslikust alaväärsuskompleksist ning nähakse *ennast* üha enam võrdsel tasandil suhtluses *teistega* (Zhang 2018: 11, 13; Li 2015: 268). Enamikus käesolevas käsitluses viidatud allikatest jääb kõlama soov, et Hiina folkloristikat ja folk-

loriste nähtaks tänapäeval teistmoodi — nüüdisaegse ja sidusana (sidusus on seejuures suurem Ameerika folkloristikaga). Takistuseks jääb esialgu siiski keelebarjäär, sh teadustööde vähene tõlkimine teistesse keeltesse. Hiina folkloristid tegelevad nii teksti- kui ka kontekstiuuringutega, naisuuringutega ning jätkuva patriarhaalsusega Hiina ühiskonnas. Samuti käsitletakse linna ja maa suhteid, jätkatakse laulu-, ajaloo- ja müüdiuurin-  
guid jne (Zhang, You 2019: 17–21). Sealjuures julgetakse olla ka kriitilised nii liiga konservatiivsete hoiakute kui ka poliitiliselt trendikate suundade osas (Yue 2019: 32). Vaimse kultuuripärandi katuse all saab riik kujun-  
dada oma rahvusvahelist kultuurilist „nägu“ ning folkloristika saavutab teatava nähtavuse ja rahastuse, kuid kohalik kogukond võib selles protsessis jääda ilma oma häälest.

Ehkki Hiina folkloristika (ja folkloor kui uurimisaines) on väga pikka aega olnud seotud ajaloo(teaduse)ga (Tuohy 1991: 203), kuulus see 20. sajandil ka kirjandusteaduse valdkonda ning on nihkunud käesolevaks sajandiks sotsioloogia alla. Ometi paikneb folkloristika kui distsipliin Hiinas humanitaar- ja sotsiaalteaduste perifeerias (An, Yang 2015; Zhang 2022a: 35). Ka siin võib näha väärikuse kontseptsiooni peegeldusi: folkloor on ajaloolises perspektiivis olnud eetiliselt tähtsate normide kandja, aga seda on nähtud ka marginaalse ja väheväärtuslikuna. Folkloristika kui distsipliin on nii seest- kui ka väljastpoolt vaadatuna olnud nii rahvusliku eneseotsingu tugisammas kui ka keelustatud teadusharu. Alates 1980. aastate avanemispoliitikast on Hiina teadlased loonud folkloristika uut *mianzi*'d, tutvustades ühelt poolt „Hiina eripära“ rahvusvahelises kontekstis ning püüdes samas rahvusvahelistumise ja interdistsiplinaarsuse raamistikus seda eripärasust ka endi jaoks uuesti mõtestada.

## Lõpetuseks

Kokkuvõtteks tuleb esmalt taaskord tõdeda, et tegu on ennekõike lääne mõttetraditsioonis tegutseva uurija koondvalikutega, püüdes võtta kokku ühe riigi folkloristika areng peamiselt 20. sajandi vältel. Samuti tuleb osutada, et väärikus ja eripärasus on ennekõike inimlikud nähtused ning folkloorne identiteet aitab tõsta ja toetada nii individuaalset kui ka kollektiivset väärtustunnet. Kultuuri poliitiline kontseptualiseerimine aitab seda kergesti kohandada parasjagu vajaliku propagandavormiga mis tahes maailma nurgas. Hiina eripärast ja väärikusest maailma folkloristika kontekstis kõneldes on siiski ilmselge, et nende aluseks on väga pikaajalne

ajaloo ja sealhulgas ka folkloori üleskirjutused ja käsitlused Hiina klassikalistes tekstikogumikes. Folkloor ainesena on olnud nii vääriskuse alus, poliitiline tööriist, tagurlik ja häbimärgistatud nähtus ning viimaks väärtusliku pärandina esitletav kultuuriline kapital.

Hiina 20. sajandi ajalugu ilmestab korduv eemaldumine konfutsianistlikust mõtteviisist, mis küll ei kadunud täielikult kuhugi, samuti kaotused ja võidud mitmetes sõdades, võõrvõimude sissetungid ning nn alanduste sajandi pidev meelespidamine. Nende järskude muutuste taustal on alates 19. sajandi globaalse rahvusliku enesemääratluse laines korduvalt otsitud uut Hiina identiteeti, „nägu“ ja väärtust, sh end läänele vastandades. Sellel on tihedalt seotud Hiina „eripärade“ rõhutamine. Kommunistliku Partei esiletõus Hiina poliitikas tõi kaasa folkloori sihipärase rakendamise partei kitsaste eesmärkide teenistusse juba alates 20. sajandi esmaümennenditest. Sealjuures kaotas kultuuri revolutsiooni ümnenndil isegi see, mida oli peetud tõepoolest Hiina eripära ja identiteedi kandjaks, oma tavapärase „näo“.

Käesolevatele, kuid kindlasti mitte ammendavatele allikatele tuginedes võib nentida, et vääriskuse ja eripära otsingud jätkuvad Hiina folkloristikas ka praegu. Nagu varasematel ajajärkudel, toetub Hiina sisemine enesetaju folkloorile nii selles, kuidas seda kuvandit riigisisiselt väärtustatakse, kui selles, kuidas seda rahvusvaheliselt näidatakse ja rakendatakse. Seega on „Hiina eripärade“ olnud vahend, mille abil on Hiina folkloristikas eri perioodidel kujundatud poliitilist, teaduslikku ja kultuurilist *mianzi*’d ehk vääriskust.

## Kirjandus

An, Deming, Yang Lihui 2015. Chinese Folklore Since the Late 1970s. – *Asian Ethnology*, Volume 74, Number 2, pp. 273–290.

Dundes, Alan 2002. Kes on rahvas? – *Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast*. Tallinn: Varrak, lk 11–32.

Dundes, Alan 2002a. Identiteedi määratlemine folkloori kaudu. – *Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast*. Tallinn: Varrak, lk 33–69.

Gao, Jie 2015. Promoting “Low Culture”: The Origins of the Modern Chinese Folklore Movement. – *Canadian Journal of History / Annales canadiennes d’histoire* 50.1, pp. 3–29.

Gao, Jingyi 2020. Hiina etnoloogilise, poliitilise ja keelelise ajaloo ülevaade. – *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2019*, lk 141–172.

- Gao**, Selina 2023. Folklore Goes to War: Folksongs, *Yangge* and Storytelling in Communist Bases during the Second Sino-Japanese War. – *IAFOR Journal of Cultural Studies*, Vol. 8, No. 2, pp. 47–64.
- Guo**, Rongxing 2017. Working with Chinese Culture. – *How the Chinese Economy Works*. London: Palgrave Macmillan, pp. 407–425.
- Keo**, Bernard Z. 2020. Crossing the River by Feeling the Stones: Deng Xiaoping in the Making of Modern China. – *Education About Asia. Teaching Asia's Giants: China*. Vol. 25:2 (Fall 2020), pp. 33–41.
- Kopania**, Zuzanna 2020. *Mianzi* and *guanxi* from a Chinese and European Perspective in the 21st Century. – *China and the Chinese in the modern world. An interdisciplinary study*. Łódź-Kraków: Wydawnictwo Naukowe ArchæGraph: pp. 55–66.
- Korrovits**, Viktor, Aria Alver 2019. Sotsiaalsed mõisted *guanxi* ja *mianzi* Hiina mõttemaailmas. – *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2018*, lk 54–70.
- Li**, Jing 2015. Guest editor's Introduction. Chinese Folklore Studies: Toward Disciplinary Maturity. – *Asian Ethnology*, Vol. 74, No. 2, pp. 260–272.
- Qi**, Xiaoying 2011. Face: A Chinese Concept in a Global Sociology. – *Journal of Sociology* 47(3), pp. 279–295.
- Zhang**, Juwen 2018. Folklore in China: Past, Present and Challenges. – *Humanities*, 17, pp. 2–20.
- Zhang**, Juwen 2022. Introduction. Glimpses of New Directions in Chinese Folkloristics – *Western Folklore*, 81.2–3, pp. 117–142.
- Zhang**, Juwen 2022a. *Oral traditions in contemporary China: healing a nation*. Lanham: Lexington Books.
- Zhang**, Lijun, You Ziyang 2019. Introduction. History and Trends of Chinese Folklore Studies. – *Chinese Folklore Studies Today*. Indiana: Indiana University Press, pp. 1–26.
- Zhang**, L. = Zhang, Lijun 2019. Institutional Practice of Heritage-Making: The Transformation of *Tulou* from Residences to UNESCO World Heritage Site. – Zhang, Lijun and You Ziyang (eds.), *Chinese Folklore Studies Today*. Indiana: Indiana University Press, pp. 146–176.
- Zhang**, Longxi 1992. Western Theory and Chinese Reality. – *Critical Inquiry*, Vol. 19, No. 1, pp. 105–130.
- Zhong**, Jingwen (koost.) 2009 [1998]. 民俗学概论 (*Minsuxue gailun*) [Folkloristika alused], 2nd ed. Shanghai: Shanghai Wenyi Chubanshe.
- Zhong**, Jingwen (peatoim.), Fang Xiao (kaastoim.) 2008. 中国民俗史 (*Zhongguo minsushi*) [Hiina rahvakultuuri ajalugu], 6 köidet. Beijing: Renmin Chubanshe.
- Tuohy**, Sue 1991. Cultural Metaphors and Reasoning: Folklore Scholarship and Ideology in Contemporary China. – *Asian Folklore Studies*, Vol. 50, pp. 189–220.
- Wang**, Junzia 2019. From „Women“ to „Female Folklore Practitioners“: The History and Current Trend of Women's Folklore Studies in China. – Zhang, Lijun and You Ziyang (eds.), *Chinese Folklore Studies Today*. Indiana: Indiana University Press, pp. 62–93.
- Wang**, Wenbao 2003. 中国民俗研究史 (*Zhongguo minsu yanjiushi*) [Hiina folkloristika ajalugu]. Harbin: Heilongjiang Chubanshe.
- Wu**, Ka-ming 2015. Introduction. – *Reinventing Chinese Tradition. The Cultural Politics of Late Socialism*. Urbana, Chicago, and Springfield: University of Illinois Press, pp. 1–29.
- Xing**, Li 2016. 民俗学概论新编 (*Minsuxue gailun xinbian*) [Folkloristika alused. Uus väljaanne]. Beijing: Beijing Shifan Daxue Chubanshe.

**Xu, Yi**, Hamamura, Takeshi 2014. Folk beliefs of cultural changes in China. – *Frontiers in Psychology* 5:1066. doi: 10.3389/fpsyg.2014.01066

**Yue, Yongyi** 2019. Disciplinary Tradition, Everyday Life, and Childbirth Negotiation: The Past and Present of Chinese Urban Folklore Studies. – Zhang, Lijun and You Ziyang (eds.), *Chinese Folklore Studies Today*. Indiana: Indiana University Press, pp. 27–61.

## **Internetiallikad**

Wikipedia. *Red Guards*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Red\\_Guards](https://en.wikipedia.org/wiki/Red_Guards)